

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.114
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору філологічних наук, професору,
завідувачу кафедри англійської філології
Бистрову Якову Володимировичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента – кандидата філологічних наук, доцента кафедри
англійської філології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Сабадаш Діани Володимирівни

на дисертаційну роботу

Фатулласвої Нармін Яшар кизи

«Псевдоввічливі й псевдоневвічливі стратегії діалогічного мовлення

персонажів у британській постмодерністській прозі»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

зі спеціальності 035 Філологія

галузі знань 03 Гуманітарні науки

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Комунікативно-прагматичний підхід у сучасному мовознавстві формує один із провідних напрямів дослідження. Незважаючи на широкий перелік розвідок присвячених аналізу мовних елементів, які функціонують у контексті комунікативних актів і характеру зміни їх значення залежно від соціальних та

культурних умов, окремі аспекти потребують ґрунтовнішого розгляду. Зокрема феномени псевдоввічливості й псевдоневвічливості, які дозволяють зрозуміти складні маніпуляційні механізми приховування або спотворення справжніх намірів мовця у контексті постмодерністського дискурсу.

Аналіз псевдоввічливих і псевдоневвічливих стратегій у діалогічному мовленні персонажів британської постмодерністської прози має значний науковий потенціал, оскільки дозволяє виявити приховані механізми мовленнєвої маніпуляції, що відображають ширші соціальні й культурні контексти. Водночас, такі дослідження відкривають можливість для подальшого розвитку теорії мовленнєвих актів, а також збагачують розуміння постмодерністської прози і її впливу на комунікативну взаємодію. Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена відсутністю комплексного опису категорій псевдоввічливості й псевдоневвічливості в мовленні; та функціонально-прагматичним потенціалом псевдоввічливих і псевдоневвічливих висловлювань, що дозволяє ефективно реалізовувати комунікативно-прагматичні цілі, маніпулювати сприйняттям і відносинами в різних комунікативно-прагматичних ситуаціях. Дослідження псевдоввічливих і псевдоневвічливих стратегій відіграє важливу роль у розвитку теорії мовленнєвих актів для врахування маніпулятивних аспектів комунікації. Нові підходи до аналізу комунікативно-прагматичних стратегій у постмодерністському контексті вимагають інтеграції специфічних лінгвістичних феноменів для глибшого розуміння комунікативних процесів, що також стало фокусом дослідження дисертантки. На особливу увагу заслуговують перспективи міждисциплінарних досліджень розглянуті у роботі, що поєднують лінгвістику з соціальною психологією й культурологією та вказують на важливість розуміння соціальних і культурних контекстів комунікативно-прагматичних стратегій.

Дисертація виконана відповідно до плану наукової тематики кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Когнітивно-комунікативний та мультимодальний виміри англійського дискурсу» (номер державної реєстрації 0123U100259).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Дисертація Фатуллаєвої Нармін характеризується високим ступенем обґрунтованості наукових положень і висновків, що базуються на сучасних лінгвістичних теоріях ввічливості П. Брауна і С. Левінсона, концепцій мовленнєвих актів Дж. Остіна і Дж. Серля та теорії імплікатур Г. Грайса.

Завдяки ретельному вивченню багатогранної джерельної бази та системному аналізу теоретичного й науково-методичного матеріалу, дисертантка змогла досягти високого рівня достовірності отриманих результатів. Висновки детально розкривають етапи та результати виконання поставлених завдань, спрямованих на досягнення мети дослідження, яка забезпечувалась через комплексне застосування різних загальних і лінгвістичних наукових методів, серед яких:

- *описовий метод* із застосуванням прийому внутрішньої інтерпретації в поєднанні з *парадигматичною методикою* дозволили детально описати та систематизувати псевдоввічливі й псевдоневвічливі стратегії,
- *метод компонентного аналізу* сприяв виокремленню комунікативно-прагматичних стратегій на основі різних ознак псевдоввічливості й псевдоневвічливості,
- *метод функціонально-прагматичного аналізу* дозволив розкрити функціонально-прагматичні особливості псевдоввічливості та псевдоневвічливості й засоби їх вираження в британській постмодерністській прозі,
- *метод кількісного аналізу* допоміг визначити продуктивність функціонування псевдоввічливих і псевдоневвічливих стратегій у діалогах персонажів британської постмодерністської прози.

Актуалізований у роботі комплексний методологічний підхід до аналізу діалогічного мовлення сприяв ефективному виокремленню стратегій створення псевдоввічливих і псевдоневвічливих висловлювань та розкриттю прихованих інтенцій мовлення персонажів. Жанрова специфіка британської

постмодерністської прози робить вибір матеріалу дослідження обґрунтованим та логічним. Висновки підкріплені аналізом значного обсягу емпіричних даних, що складає 5047 фрагментів діалогічного мовлення персонажів, у яких актуалізуються псевдоввічливі і псевдонеєввічливі стратегії.

Отже, результати дисертаційного дослідження є надійними, а його висновки обґрунтовані на високому рівні, що підтверджується застосованими науковими методами та широкою джерельною базою (239 теоретичних джерел і 42 одиниці ілюстративного матеріалу). Це відповідає одній з основних вимог для забезпечення достовірності результатів філологічних досліджень, а також підтверджується їх апробацією на міжнародних науково-практичних конференціях.

3. Наукова новизна дослідження.

Актуальність, новизна, теоретичне значення та практична цінність отриманих результатів не викликають жодних сумнівів. Наукова новизна роботи зумовлена сформульованою метою та досягнутими результатами. Дисертантка впоралася зі всіма поставленими завданнями: з'ясувала основні напрямки вивчення категорії (не)єввічливості й схарактеризувала (не)єввічливість як комунікативно-прагматичну категорію; розкрила зміст понять «псевдовєввічливість» і «псевдонеєввічливість», виявила їх диференційні ознаки; окреслила модель псевдовєввічливості й псевдонеєввічливості; визначила й описала псевдовєввічливі й псевдонеєввічливі стратегії діалогічного мовлення персонажів; проаналізувала засоби вираження псевдовєввічливості й псевдонеєввічливості в художніх текстах британської постмодерністської прози.

У дисертації вперше здійснено поглиблений аналіз категорій псевдовєввічливості й псевдонеєввічливості; запропоновано інтегровану модель псевдовєввічливості й псевдонеєввічливості з опертям на наявні підходи до розуміння (не)єввічливості і її ролі в комунікації; здійснено аналіз особливостей реалізації псевдовєввічливих і псевдонеєввічливих стратегій із урахуванням функціонально-прагматичного аспекту, що дало змогу виявити специфічні комунікативно-прагматичні тактики й прийоми, за допомогою яких такі стратегії сприяють досягненню комунікативно-прагматичних цілей, маніпулюючи

сприйняттям і відносинами між учасниками комунікації; запропоновано інвентар різнорівневих засобів реалізації псевдоввічливих і псевдонеєввічливих стратегій у британській постмодерністській прозі.

4. Теоретична цінність і практична значущість отриманих наукових результатів.

Теоретичне значення результатів дисертації полягає в поглибленому розумінні категорії (не)єввічливості, а також у розширенні знань про категорії псевдоввічливості та псевдонеєввічливості. Дослідження аналізує особливості застосування псевдоввічливих і псевдонеєввічливих стратегій у діалогічному мовленні персонажів, що допомагає краще зрозуміти механізми міжособистісного спілкування. Висновки та узагальнення проведеної роботи сприятимуть подальшому вивченню псевдоввічливості та псевдонеєввічливості в комунікативно-прагматичному контексті, зокрема, розвитку знань про застосування цих стратегій у британській постмодерністській прозі. Принципи аналізу, запропоновані в дисертації, можуть бути використані при вивченні проблем комунікативної прагматики.

Результати дослідження можуть бути використані при розробці теоретичних курсів з прагмалінгвістики, комунікативної прагматики, психолінгвістики та соціолінгвістики, сприяючи глибшому розумінню функціонально-прагматичних аспектів комунікативно-прагматичних стратегій. Дослідження псевдоввічливості та псевдонеєввічливості також має значення для міжкультурної комунікації, де важливо враховувати різні нюанси єввічливості та неєввічливості в різних культурах. Крім того, отримані результати можуть бути корисними для науково-дослідної роботи аспірантів і студентів, а також для створення тренінгів і навчальних програм, спрямованих на вдосконалення комунікативних навичок. Також ці результати можуть застосовуватися в аналізі комунікативно-прагматичних стратегій у професійних сферах, таких як бізнес і дипломатія, де ефективне управління міжособистісними стосунками є важливим аспектом.

5. Загальна оцінка змісту роботи.

Дисертація Нармін Фатуллаєвої має чітко визначену структуру та включає всі необхідні елементи, характерні для дисертаційної роботи: вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел (239 позицій), список джерел ілюстративного матеріалу (42 позиції), додатки. Загальний обсяг роботи становить 245 сторінок, із яких основного тексту – 195 сторінок. Зміст дисертаційного дослідження охоплює основні аспекти заявленої теми. Вступ містить усі необхідні композиційні елементи робіт такого типу. Аналіз наукового апарату дисертації підтверджує його теоретико-методологічну обґрунтованість, коректність та адекватність.

У першому розділі «Концептуально-теоретичні аспекти дослідження категорії псевдоввічливості й псевдонеєввічливості» здійснено аналіз теоретичних засад дослідження та висвітлено методику та методологію аналізу виокремлених категорій. Докладно прописано кореляцію термінів «псевдоввічливість» та «псевдонеєввічливість», розкрито особливості інтегрованих моделей псевдоввічливості та псевдонеєввічливості.

У другому розділі «Методологічні засади дослідження псевдоввічливих і псевдонеєввічливих стратегій у британській постмодерністській прозі» дисертантка аргументовано розкриває специфіку використання комунікативно-прагматичного підходу до вивчення псевдоввічливих і псевдонеєввічливих стратегій діалогічного мовлення персонажів та етапи аналізу псевдоввічливих і псевдонеєввічливих стратегій у британській постмодерністській прозі.

Третій розділ дисертації «Функціонування псевдоввічливості в британській постмодерністській прозі» присвячено докладному аналізу диференційних ознак псевдоввічливості, особливостям реалізації виокремлених псевдоввічливих стратегій у діалогічному мовленні персонажів та розкриттю функціонально-прагматичної системи засобів вираження псевдоввічливості в британській постмодерністській прозі.

Аналіз особливостей функціонування псевдонеєввічливості представлено у четвертому розділі «Функціонування псевдонеєввічливості в британській постмодерністській прозі», де на основі теоретичних положень розкриті її диференційні ознаки. Особливої уваги заслуговує докладний аналіз

особливостей реалізації ідентифікованих псевдоневвічливих стратегій у діалогічному мовленні персонажів та функціонально-прагматична система засобів вираження псевдоневвічливості в британській постмодерністській прозі.

Загальні висновки дисертаційного дослідження корелюють зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів.

Список використаних джерел репрезентує великий обсяг опрацьованої наукової літератури і джерел ілюстративного матеріалу та забезпечує достовірність і повноту відображення й інтерпретування аналізованих у дисертації категорій.

Високої оцінки заслуговують дев'ять додатків до дисертації, які органічно доповнюють роботу систематизуючи отримані результати.

6. Відсутність порушень академічної доброчесності.

За результатами перевірки дисертаційної роботи та публікацій не виявлено ознак академічного плагіату, елементів фабрикувань чи фальсифікації. Авторка використовує покликання на свої наукові публікації, дослідження інших науковців та інші джерела. Порушення академічної доброчесності у дисертації відсутні.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи загальний напрям дослідження дозволимо собі висловити деякі критичні зауваження:

1. У роботі дисертантка ґрунтовно розкриває обмеження, якими характеризуються підходи до аналізу категорії (не)ввічливості на основі концепції «обличчя» й дискурсивних підходів до її вивчення, про що йдеться у підпункті 1.1.2. Проте потребує уточнення теоретичне обґрунтування компромісного підходу до трактування концепції “обличчя” і дискурсивних підходів до вивчення (не)ввічливості, про який згадує дисертантка на стор. 37.

2. Пункт 2.2. «Етапи дослідження псевдоввічливих і псевдоневвічливих стратегій у британській постмодерністській прозі», який має методологічний характер, містить інформацію, що відображає висновкові положення практичної складової проведеного дослідження, що не можуть подаватися у теоретико-методологічній частині роботи (стор. 88).

3. Незважаючи на ретельний лінгвістичний аналіз ілюстративного матеріалу у підпункті 3.2.3. «Стратегія конверсаційних імплікатур», необхідно розширити опис комунікативної ситуації на стор. 110 з підкресленням іронічного/саркастичного характеру висловлювань, оскільки в іншому випадку проведений аналіз та висновки здаються необґрунтованими:

С. 110: «Чоловік розпочинає розмову із запитання, чому Мергі доручили, здавалося б, таке буденне завдання (*why you should have been chosen for this very tame assignment*), імплікуючи, що вона не здатна впоратися або не заслуговує на важливіші завдання (*Perhaps they are giving you a rest*)».

Також розширення контексту потребує описана комунікативна ситуація у пункті 3.2.9. «Стратегія нещирого вибачення». Представлений мікроконтекст не дає можливості зрозуміти інтенції мовця, тому наведена як приклад відповідь не має вираженого характеру нещирого вибачення. Неоднозначними здаються й інші підтверджуючі припущення в аналізі цього діалогічного мовлення персонажів:

С. 132-133: «*'I think you may be misunderstanding me, Antony,' he said. 'I don't live down memory lane. What this photograph says to me is not that happiness is gone for ever, but that it's repeatable. I've often felt like this since, mostly on occasions connected with Jenny. The picture reminds me of what's possible again, that's all, not of what's gone for ever.'*

'I'm sorry,' said Antony, rather shame-faced. 'I didn't mean to... you're very lucky. I'll go and set the table.'

He left the room with the cloth cast loosely over his shoulder like the end of a toga [261].

У наведеному тексті відбувається розмова між Ентоні й Кононом. Розглянемо текст із погляду псевдоввічливості більш детально. Конон використовує фрази *I think i may be* у висловленні *I think you may be misunderstanding me, Antony* для пом'якшенні критики з метою підкреслити те, що Ентоні не зовсім розуміє, що Конон має на увазі. Використання припущення, що Ентоні міг не зрозуміти, замість прямого твердження, є ввічливою формою вираження невдоволення або роздратування. Висловлення *I'm sorry* є нещирим або формальним, щоб уникнути конфлікту. Водночас Ентоні залишає висловлення незавершеним (*I didn't mean to...*), що свідчить про його небажання продовжувати дискусію. Фразу *you're very lucky* можна сприйняти як нещирий комплімент, оскільки Ентоні міг би відчувати заздрість або роздратування, але намагається приховати це під маскою ввічливості. Поведінка Ентоні після його розмови з Кононом (*He left the room with the cloth cast loosely over his shoulder like the end of a toga*) засвідчує його роздратування або спробу показати свою відстороненість від ситуації».

4. Робота вдало доповнена статистичними підрахунками, які наведені зокрема у Додатку 3, що двічі згадується у роботі (стор. 99, 161). Проте аналіз відсоткових даних у основній частині роботи дисертанткою не проведений, від чого аналіз втрачає свою довершеність.

5. Незважаючи на суттєвий обсяг проаналізованого списку використаних теоретичних джерел (239 одиниць), недоліком видається низький відсотковий показник сучасних джерел дослідження за останні 5 років, який складає близько 18% від загального списку використаних джерел без врахування ілюстративного матеріалу.

8. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Основні положення й висновки дисертації висвітлено у 8 одноосібних публікаціях, з-поміж яких чотири – у затверджених наукових фахових виданнях України, чотири – тези міжнародних науково-практичних конференцій, які відбувалися у м. Лісабон, м. Осака, м. Венеція і м. Біла Церква. Основні теоретико-практичні положення та результати були також представлені на щорічних звітних наукових конференціях викладачів, аспірантів і студентів кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ). Зміст, обсяг та кількість друкованих праць відповідають чинним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо публікацій основного змісту дисертації для здобуття наукового ступеня доктора філософії, що надає авторці право на публічний захист дисертаційного дослідження.

9. Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертаційна робота виконана українською мовою. Текст роботи відзначається чіткістю й логічністю викладу та високим рівнем академічного стилю. Авторка продемонструвала здатність до глибокого аналізу й інтерпретації ілюстративного матеріалу на основі сучасних методологічних підходів та з використанням відповідного термінологічного апарату. Оформлення дисертації відповідає вимогам наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами).

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної праці відповідає предметній області спеціальності 035 Філологія.

11. Висновок про відповідність дисертації вимогам.

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота Фатуллаєвої Нармін Яшар кизи «Псевдоввічливі й псевдоневвічливі стратегії діалогічного мовлення персонажів у британській постмодерністській прозі» є актуальним, завершеним і самостійним дослідженням, у якому отримані нові науково обґрунтовані результати та висновки. Зважаючи на актуальність, наукову новизну, важливість отриманих дисертанткою результатів дослідження, їхню обґрунтованість і вірогідність та вагому практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота, що представлена на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка – Фатуллаєва Нармін Яшар кизи – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Діана САБАДАШ